

Na začetku je bil krik¹

Na začetku je bil krik. Kadar govorimo ali beremo, zlahka pozabimo, da na začetku ni bila beseda, pač pa krik. Soočeni s kapitalističnim uničevanjem človeških življenj, krik žalosti, krik groze, krik jeze, krik zavrnitve: NE. Izhodišče teoretske refleksije je odpor, negativiteta, boj.

Vloga teorije je izpopolnjevati krik, izraziti njegovo intenzivnost in prispevati k njegovi moči, pokazati, kako krik odmeva v družbi in prispevati k temu odmevu.

To je izvor marksizma, ne le Marxovega marksizma, pač pa verjetno našega lastnega zanimanja za marksizem. Privlačnost je v tem, da se razglaša za teorijo boja, odpora, negativitete. Vendar je marksizem postal nekaj drugega.

Verjetno je danes marksizmem diskreditiran bolj kot kdajkoli doslej, ne le v meščanskem tisku ali na univerzah, ampak tudi kot teorija boja. Za tak pogled je bila ključna izkušnja Sovjetske zveze in Vzhodne Evrope; identifikacija marksizma kot uradne ideologije države je pomenila, da boji proti državi niso prevzeli oblike bojev, ki bi jih inspiriral 'bolj pravi marksizem', kot so mnogi na Zahodu dolgo upali, pač pa boj proti marksizmu kot takemu. K zavračanju marksizma pa ni vodilo njegovo poddržavljanje samo na Vzhodu. Tudi na Zahodu je val marksizma na univerzah konec šestdesetih in sedemdesetih do določene mere pripeljal do njegove lastne izparitve. Marksistično teorijo, rojeno na univerzah na valu delavskih bojev, je posrkala splošna ločitev teorije od prakse, ki karakterizira univerzo kot institucijo. Kot je val boja, ki je priskrbel osnove marksizma, upadel, so tudi številni marksistični akademiki popolnoma opustili marksizem; kar je morda še huje, mnogi ga niso opustili, temveč ga prenašajo s seboj, ko se prilagajajo institucionalnim strukturam in pritiskom univerze glede profesionalnosti. To pogosto ni rezultat zavestne izbire, pač pa prej rezultat dinamike neizbire; delo na univerzi ima svojo lastno dinamiko, ki nenehno ločuje teoretsko delo od kakršnekoli politične osnove. Rezultat je

¹ Prevod članka: Holloway, John (2003): "In the Beginning Was the Scream", v Bonefeld, Werner (ed.) *Revolutionary writing*. USA: Autonomedia (str. 15–22).

tako pogosto marksizem, ki je veliko bolj sofisticiran, vendar nič manj determinističen kot stara 'ortodoksija' komunističnih partij.

Tako z državno ideologijo Vzhoda kot s sofisticiranimi akademiki Zahoda je marksizem izgubil svoj krik. Razredni boj ostaja kategorija, toda preprosta trditev na začetku *Komunističnega manifesta*, da "je zgodovina vse do sedaj obstoječih družb zgodovina razrednega boja", je dejansko opuščena. V teh teorijah se razrednemu boju še vedno priznava vpliv, vendar le znotraj širšega okvira, ki je različno interpretiran kot konflikt med produkcijskimi silami in odnosi ali preprosto kot 'zakoni kapitalističnega razvoja'. Razredni boj je pomemben – seveda (tako 'seveda', da je preprosto samoumeven) – vendar se mora podrediti "neizbežnim linijam teženj in smeri, ki jih določa realni svet" (Hall, 1985: 15). Boj je podrejen strukturi in ker je struktura struktura kapitalistične družbe ("realnega sveta"), v tej verziji marksizem preprosto postane teorija kapitalistične reprodukcije. "Neizogibne linije teženj in smeri, ki jih določa realni svet" so preprosto funkcionalne zahteve kapitalistične reprodukcije, tako da te teorije niso le strukturalistične, ampak tudi funkcionalistične. Tako so se ti teoretiki, pri katerih je vsaka misel na prelom ali revolucijo že davno pozabljena, od analiziranja o tem, kaj je potrebno za kapitalistično reprodukcijo, pomaknili k predpisovanju, kaj je potrebno zanjo, k dajanju predlogov za oblikovanje politik in k svetovanju državi, pri čemer seveda še vedno uporabljajo jezik marksistične teorije in se priklanjajo pomembnosti razrednega boja. Ni čudno, da mnoge, ki so aktivno udeleženi v protikapitalističnem boju, takšen marksizem le malo privlači.

Danes je teorija krika nujnejša kot kdajkoli doslej. Nujnejša je kot kdajkoli doslej, ker je kapitalizem tako vse bolj krhek kot tudi vse bolj terorističen. Krik se bo nadaljeval tako dolgo kot kapitalizem, vendar obstaja resna nevarnost, da bi se marksizem kot jezik krika, kot teorija upora izgubil. Marksizem kot teorija determinizma in kot ideologija države je diskreditiran, vendar ga je treba danes jasno razviti v teorijo krika. Seveda obstaja dolga tradicija poudarjanja boja kot osrednjega elementa marksizma, dolga tradicija t. i. 'levičarskega marksizma', ki pa je raznolika in pogosto podtalna tradicija, brez jasnih kontinuitet. Mnogi, ki so politično vztrajali na samoorganizaciji delavskega razreda, so obdržali teoretične koncepte, ki delujejo proti artikulaciji moči delavstva (kot na primer v Pannekoekovi diskusiji o krizi); in mnogi, ki so pomembno pripomogli k teoretiziranju moči delavskega razreda, so v praksi pogosto zavzeli ambivalentno politično pozicijo (na primer Adorno, Bloch). Kriza vzhodnoevropskih re imov je, ali bi lahko bila, osvoboditev marksizma večine tovara, ki mu je bil naložen v zadnjem stoletju, vendar je zelo pomembno, da smo si na jasnem o osnovah tega osvobojenega marksizma.

Najpomembnejši poudarek, ki ga mora imeti teorija boja, je, da je njegova osnova nedoločenost. Če naj bo svet razumljen v govorici boja, potem tu ni prostora za kakršenkoli determinizem. Boj je po definiciji nedoločen, odprt, in tudi kategorije, ki ga konceptualizirajo, morajo biti razumljene kot odprte. Odpraviti moramo determinizem Marxovih zmagoslavnejših trenutkov (kot so konec prvega dela *Komunističnega manifesta*, 32. poglavje prve številke *Kapitala*, ali predgovor 1859, ki je tako pomemben za 'ortodoksno' marksistično tradicijo), kot tudi ideje o zgodovinski nujnosti in predlogi o končni neizogibni zmagi socializma. Kot je napisal Adorno, po izkustvu fašizma ni več mogoče (če je sploh kdaj bilo) misliti gladkega dialektičnega napredovanja s koncem v komunizmu kot razrešitvi konflikta, nujna negacija negacije. Dialektiko lahko mislimo le kot negativno dialektiko, dialektiko negacije brez določene sinteze. V svetu neresnice je edino koncept resnice negativni koncept. V marksizmu ni določenosti: zahteva po resnici je jakost napadanja neresnice. To morda vodi v videnje sveta, ki je omotično in povzroča omotičnost (cf. Adorno, 1990: 31), a ta omotičnost ni v videnju, pač pa v realnosti sveta, ki se suče kdo ve kam.

Dialektika negacije je boj delavskega razreda. V svetu boja nevtralnost ne obstaja. Perspektiva je perspektiva našega boja. Kot je zastavil Tronti v članku, ki je ponudil enega od izhodišč za teorijo *autonomia* v Italiji: "Tudi mi smo imeli pojmovanje kapitalizma, ki je na prvo mesto postavljaj kapital in delavce na drugo. To je bila napaka. To nasprotje moramo obrniti na glavo in začeti od začetka. Začetek pa je razredni boj delavskega razreda" (1964, 1979: 1). Začetek je boj, naš boj, naš krik, krik negacije. Kot je zapisala Rosa Luxemburg, "Skrivnost Marxove teorije vrednosti ... je bila v tem, da je na kapitalizem gledala s stališča njegove transcendence, s socialističnega stališča" (1973: 40). Marxove kategorije imajo lahko smisel le s stališča negacije, brez tega so skoraj dobesedno nepomembne. Prav zato ne more biti nikakršne kontinuitete med meščansko teorijo in marksistično teorijo: temeljne predpostavke, ki so osnova njunih kategorij, so povsem nezdružljive. Osnova meščanske teorije je domneva o stabilnosti kapitalizma, o moči kapitala za večno ohranitev nadzora nad družbo. Osnova marksistične teorije pa je ravno nasprotna: nestabilnost (krhkost) kapitalizma, moč delavstva za strmoglavljenje kapitalizma.

Bistveno je, da ohranimo idejo, da mora biti izhodišče boj delavskega razreda. Linton Kwesi Johnson je uporabil čudovit rek, ko je opisal nasilno reakcijo črncev na policijsko trpinčenje: "Izbruhan je bil žolč zatiranja" (*Five Nights of Bleeding*). Če se želimo izogniti strukturnemu funkcionalizmu, ki je značilen za večino marksistične teorije, je pomembno naše delo misliti v tem smislu – kot bruhanje žolča zatiranja.

Vendar je tu težava, ki je težava številnih levičarskih teorij. Osredotočanje na boj delavskega razreda zelo hitro vodi v predstavo o delavskem razredu kot o povsem zunanjem kapitalu. Od (pravilnega) poudarjanja subjektivnosti delavstva in antagonizma med delom in kapitalom kot izhodišča se taki pristopi hitro sprevržejo v preprosto postavljanje subjektivnosti dela nasproti objektivnosti kapitala, s čimer se reproducira koncept objektivnosti kapitala. Enostransko poudarjanje subjektivnosti (voluntarizem), čeprav se zdi nasprotje objektivizma (determinizem), je pravzaprav le njegovo logično dopolnilo. Oba uporabljata predpostavko, da obstaja razloček med razrednim bojem in zakoni gospodarskega razvoja, razlika pa je le v tem, kateri od njiju je prvenstven. V še eni verziji so vse predstave o 'logiki kapitala' opuščene in kapital je viden kot čisto zunanji subjekt, ki manipulira in nadzoruje delavstvo. Razredni boj je tako razumljen kot spopad dveh nasprotnih vojska, kot bitka, ki gre naprej in nazaj, sem ter tja. Na tej ravni ni zgodovine, ali bolje, zgodovina je brez oblike, brez težnje.

Marxovo pojmovanje je drugačno: v spopadu dveh nasprotujočih si vojska kapitala in dela je nekaj, kar daje boju smer in obliko. To nekaj je dejstvo, da ti dve strani druga drugi pravzaprav nista zunanji: kapital ni nič drugega kot odtujeno delo, objektivnost 'resničnega sveta' ni nič drugega kot naša lastna odtujena subjektivnost. Osnova obeh strani razrednega boja je enaka: moč dela. Kapital ni nič drugega kot odtujeno delo. To je osnova teorije vrednosti, ki so jo že pred Marxom radikalni ricardianisti in njihovi kritiki videli kot uveljavljanje moči dela. V temelju je moč dela moč ustvarjanja in zato tudi moč uničevanja. Ko je Marx ločil med najslabšim stavbenikom in najboljšo čebelo, rekoč, da prvi načrtuje konstrukcijo, preden jo izdelata, bi prav tako utegnil dodati, da bo stavbenik verjetneje neuspešen pri izdelavi konstrukcije. Moč dela je moč negotovega ustvarjanja, moč tistega, česar ni, moč neidentitete (Adorno), moč Še-ne (Bloch), moč Ne-ja delavskega razreda (Tronti).

Ko se delo in kapital soočata, to ni zunanje soočenje. Moč dela se sreča z močjo kapitala, vendar v obliki njene antiteze. Protislovje je "ne-identiteta z vidika identitete" (Adorno), negativnost z vidika pozitivnosti, delo z vidika kapitala. Substanca kapitala je moč dela; moč dela obstaja z vidika kapitala: privzame obliko kapitala, fetišizirano obliko kapitala. Ko je enkrat razmerje med kapitalom in delom prepoznano kot notranje, takrat postane ključno vprašanje oblike. Drugače kot ricardianisti, ki so trdili, da je substanca vrednosti delo, je Marxa zanimala oblika vrednosti, vprašanje, zakaj je produkt dela privzel obliko vrednosti – in kajpak videl vprašanje oblike kot odločilno ločnico med njegovo teorijo in meščansko teorijo, za katero je vprašanje oblike nepomembno (Kapital 1, 80). Celoten Marxov *Kapital* je študija o (vse bolj fetišiziranih) oblikah moči dela. Ključ za razumevanje različnih oblik družbenih

razmerij je dvojni obstoj dela kot konkretnega in abstraktnega dela, dejstvo, da konkretno, uporabno delo prevzema obliko abstraktnega dela, dejstvo, da se uporabno, kreativno delo sooča s samim seboj v nepomembni, odtujeni obliki.

Če kapitala ne moremo razumeti kot zunanjega dela, ga tudi ne moremo razumeti kot nekaj ekonomskega. Gibanje kapitala lahko razumemo le kot gibanje protislovja (notranje samemu kapitalu) med kapitalom in delom, gibanje boja. Če pojem 'ekonomskega marksizma', ene najbolj nesrečnih stvaritev 'ortodoksne' marksistične tradicije, predpostavlja ločenost kapitala od boja, ga moramo opustiti. Če pa lahko gibanje kapitala razumemo le kot gibanje boja, potem gibanje boja lahko razumemo le kot gibanje v-in-proti kapitalu. Prav tako moramo opustiti idejo, da lahko gibanje boja ali družbe razumemo ločeno od posebne oblike, ki jo privzame, idejo, na kateri temelji koncept 'marksistične sociologije'. (Absurdne ideje marksistične politične znanosti, idejo, ki jo je postavil Poulantzas, niti ne omenjajmo.)

Razprave o obliki diskusij (ali analiza oblike) se pogosto zdijo odmaknjene daleč od političnih zadev, zato je pomembno poudariti, zakaj je koncept oblike pomemben za razvijanje marksizma kot teorije boja. Osrednja sta artikulacija in priznanje moči dela. Koncept, ki poudarja boj, vendar vidi boj kot zunanji kapitalu, prepozna samo en vidik moči dela. Sliši krik, vendar je gluha za odmev krika znotraj samega kapitala. Vidi moč dela v stavkah, demonstracijah, v oboroženem boju, vendar ga ne vidi v nasprotju med produktivnim in denarnim kapitalom, pomanjkljivosti tehnologije ali v notranjem neredu države. Vidi moč dela v odzivu države na odprt boj, vendar je ne vidi v samem obstoju vrednosti kot nenadzorovanega kaosa v osrčju kapitala. Prisotnost moči dela znotraj kapitala ga napravi neizkoreninljivo podvrženega krizi in nam ne dovoljuje govoriti o zakonih kapitalističnega razvoja, pač pa o določenih ritmih in teženjah v razvoju boja.

Pomembno pa je videti, da koncept oblike na tem mestu implicira protislovje. Moč dela se pokaže v obliki lastne antiteze, v moči kapitala. Razredni boj privzame obliko razmerij ali 'stvari' (vrednost, denar, dobiček itn.), za katere se zdi, da niso niti razredna razmerja niti antagonistična. Razred "obstaja v tem, da je zanikan" (Gunn). Kot oblike razrednega boja, ki zanikajo svoj lastni obstoj, družbene oblike vrednosti, denarja, države itn., neizogibno opredeljuje neprestana napetost med obliko in vsebino. Vsebina ni vsebovana v obliki, temveč nenehno podira njene bregove in poplavlja. Če ponovno citiramo Adorna: "Ime dialektika ne pravi nič več kot to, da predmeti ne gredo v svoje koncepte, ne da bi pustili ostanek, da nasprotujejo tradicionalni normi ustreznosti" (1990: 5). Moč dela ni vsebovana znotraj oblik kapitala, nenehno poplavlja in sili te oblike h konstituiranju, k preoblikovanju, da bi lahko vsebovala nevsebljivo. Z drugimi besedami, fetišizem ni uveljavljeno dejstvo, pač pa nenehen proces fetišizacije.

To razlikovanje med fetišizmom in fetišizacijo je odločilno za naše razumevanje družbe marksizma. Če je fetišizem totalen, če je razredni antagonizem popolnoma vsebovan znotraj svoje oblike, revolucija kot samoorganizacija delavskega razreda postane teoretično nemogoča. Če je fetišizem totalen in če delavski razred ne more videti skozi oblike, v katerih se delavski boj predstavlja (kot nevtralne stvari), potem obstajata zgolj dve možnosti: da vidimo delavski razred znotraj strukture kapitalizma in se odrečemo upanju na revolucijo – razumljiv, a destruktivni pesimizem frankfurtske šole – ali pa da vidimo edino možnost revolucije v intervenciji *deus ex machina*, avantgardi, ki bo prišla od zunaj. Vendar ni nobenega zunaj, tako kot tudi ni nobenega znotraj: je samo znotraj-zunaj, poplavljanje, v-proti-in-onkraj. Edini način za razrešitev te dileme, dileme, ki je skupna leninizmu in teoriji frankfurtske šole, je spoznanje, da fetišizem ni totalen. Ni uveljavljeno dejstvo, pač pa nenehen proces fetišizacije. Delo ne obstaja preprosto v obliki kapitala, obstaja v-proti-in-onkraj oblike kapitala. Razredni boj ne obstaja preprosto v obliki vrednosti, denarja, države itn., obstaja v-proti-in-onkraj teh oblik. Oblike vrednosti, denarja, države itn., bolje mislimo kot proces oblikovanja, kot proces ovrednotenja, monetizacije, poddržavljanja.

Država na primer ni institucija, v smislu stvari, ki je zunaj nas, niti ni preprosto oblika družbenih razmerij v smislu člena v verigi kapitalistične reprodukcije, ampak je proces oblikovanja, aktivni proces oblikovanja družbenih razmerij in zato po svoje družbenih bojev. Ni le vidik fetišizma (nevtralna država), pač pa, kot del splošnega boja kapitala proti delu, aktiven proces fetišizacije, ki sistematično kanalizira delavske boje v nerazredne oblike, v boje v imenu državljanov, bojev za demokracijo, za človekove pravice itn. – oblike, ki sistematično zanikajo obstoj razreda in zato spodbujajo neartikulacijo moči dela.

Če vzamemo drug primer: denar ni preprosto fetišizirana oblika družbenih razmerij. Je proces monetiziranja življenja, proces podvrženja človeškega obstoja zapovedim denarja, ki implicira nenehen in nasilen boj. Jakost tega boja se na primer zrcali v vseh konfliktih, ki obkrožajo nezaslišano ekspanzijo/širjenje dolga po vsem svetu in enako nazaslišano rast kraje in 'zločinov' proti lastnini.

Ali, če rečemo bolj splošno, če je dvojen obstoj dela kot konkretnega in abstraktnega 'ključ za razumevanje politične teorije', potem moramo videti abstrakcijo dela ('vsiljevanje', kot se temu včasih reče) kot proces, kot boj, ki ne prežema le delovnega mesta, pač pa celotno družbo – teza, ki jo poudarja koncept 'družbene tovarne', vendar je ne diferencira.

Reprodukcija kapitala je odvisna od fetišizacije, od zadrževanja boja, ki gre vedno onkraj. Razmerje med delom in kapitalom ni niti zunanje niti notranje: je oboje, vendar brez jasne ločnice. Delo ne obstaja preprosto znotraj kapitala; obstaja v-proti-in-onkraj kapitala (ponovno brez jasne ločnice med v, proti in

onkraj, zato brez jasne razlike med razredom po sebi in razredom za sebe). Delo poplavlja zunaj kapitala. Kapital ni preprosto oblika dela, je proces oblikovanja dela, je nenehen proces samorekonstitucije za zadrževanje dela. Razredni boj je gibanje poplavljanja in zadrževanja, z drugimi besedami, razredni boj je gibanje fetišizacije/defetišizacije. To ne pomeni, da je razredni boj teoretičen, čeprav je teoretska refleksija njegov del. Proces fetišizacije/defetišizacije je praktičen. Fetišizacija je proces, pri katerem družbene povezave razpadejo in postanejo nepropustne. Je razkroj delavskega razreda. Defetišizacija je nasprotno gibanje: gibanje, pri katerem so z bojem in teoretsko refleksijo, ki je njegov del, ustvarjane medsebojne povezanosti in delavski razred je ponovno vzpostavljen. Fetišizacija je obvladovanje moči dela, defetišizacija je poplavljanje moč dela, je krik negativnosti. Fetišizacija je dušenje krika, je zagotavljanje, da 'so stvari take'. Defetišizacija je spuščanje krika, je zavest, da je edina resnica ta, da stvari niso take, da resnice še ni ali je preprosto ni.

Marksizem je defetišizacija, teorija moči dela v-proti-in-onkraj kapitala, teorija krika, ki kaže, da krik ne obstaja le v odprti bojevitosti (kar je pogosto imenovano 'razredni boj'), ampak da je veliko močnejša kot to, ker odzvanja v same koncepte kapitala, ker odzvanja v najglobljo tišino vsakdanjega življenja. Kot je zapisal Linton Kwesi Johnson:

*Znotraj naših ušes mnogi tarnajoči klici bolečine,
znotraj naših teles notranje krvavljenje zadušenih vulkanov,
znotraj naših glav bruhajoče misli upora,
kako naj bi bila tišina, ko pa ima nevihta še priti? ("Two Sides of Silence")*

"Notranje krvavljenje zadušenih vulkanov" znotraj naših teles, "bruhajoče misli upora" v naših glavah, obstoj ne-identitete z vidika identitete, prisotnost Še-ne v Zdaj, moč dela v-proti-in-onkraj kapitala so nestabilnost kapitala, njegova nenehna težnja h krizi. Kriza je manifestacija te moči in zato osrednji koncept marksizma. Kriza je izbruh moči dela.

Prevedla Marta Gregorčič

LITERATURA

- ADORNO, T. W. (1990). *Negativ Dialectics* (Routledge, London).
GUNN, R. (1987). "Marksizem and Mediation," *Common Sense*, no 2.
HALL, S. (1985). "Realignment for What?" *Marxism Today*, December.
JOHNSON, L. K. (1975). *Dread Beat and Blood* (Bogle L'Ouverture Publications, London).
MARX, K (1965). *Capital*, Volume 1 (Progress Publishers, Moscow).